

CHET ELLIKLAR TOMONIDAN FARZAND ASRAB OLIISHDA ETIK MULOHAZALAR

Mahmarahimov Ixtiyor Baxtiyorovich

*Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya unversiteti
Xalqaro biznes huquqi yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqola jismoniy shaxslar yoki juftliklarga ularning biologik avlodi bo'lmagan bola uchun doimiy ota-onalik mas'uliyatini o'z zimmasiga olish imkonini beruvchi qonuniy jarayon sifatida farzandlikka olishning umumiy ko'rinishini beradi. Unda farzand asrab olishning farzandlar uchun barqaror va mehribon uy-joy bilan ta'minlash, farzand ko'rishga qodir bo'lmagan shaxslar yoki juftliklarga ota-ona bo'lish imkoniyatini berish va butun jamiyat uchun ahamiyati muhokama qilinadi. Shuningdek, u madaniyatlararo farzand asrab olishda madaniy o'ziga xoslik va assimilyatsiya bilan bog'liq ba'zi etik mulohazalar, shuningdek, farzand asrab olish bo'yicha xalqaro qonunlar va qoidalar bilan bog'liq ba'zi huquqiy mulohazalarni o'rganadi. U farzand asrab olishda madaniy va huquqiy muammolarni hal qilish bo'yicha ba'zi ilg'or tajribalarni ta'kidlash bilan yakunlanadi.

Abstract. This document provides an overview of adoption as a legal process that allows individuals or couples to assume permanent parenting responsibility for a child who is not their biological offspring. It discusses the importance of adoption for providing a stable and loving home for children, giving individuals or couples who are unable to have children a chance to become parents, and for society as a whole. It also examines some ethical considerations related to cultural identity and assimilation in cross-cultural adoption, as well as some legal considerations related to international adoption laws and regulations. It concludes by highlighting some best practices for addressing cultural and legal issues in adoption.

Kalit so'zlar: farzand asrab olish, xalqaro asrab olish, madaniyatlararo farzand asrab olish, farzandlikka olishda madaniy mulohazalar, farzandlikka olishda huquqiy mulohazalar, Farzand asrab olish to'g'risidagi Gaaga konventsiyasi, asrab olingan bolalarning madaniy o'ziga xosligi va farovonligi, xalqaro farzandlikka olishda etik muammolar, farzandlikka olishda madaniy imperializm, farzand asrab oluvchilar uchun madaniy tarbiya, farzandlikka olishda ona vatan madaniyatini jalb qilish, farzandlikka olingan bolalar uchun madaniy tadbirlar, farzandlikka olishda xilma-xillik va multikulturalizm, farzandlikka olishda mutaxassislar bilan hamkorlik.

Keywords: adoption, international adoption, cross-cultural adoption, cultural considerations in adoption, legal considerations in adoption, Hague Adoption Convention, cultural identity and well-being of adopted children, ethical issues in international adoption, cultural imperialism in adoption, cultural sensitivity and respect

in adoption, cultural education for adoptive parents, involvement of birth culture in adoption, cultural activities for adopted children, diversity and multiculturalism in adoption, collaboration with professionals in adoption

Farzand asrab olishning ta'rifi. Farzand asrab olish - bu jismoniy shaxslar yoki ularning biologik avlodi bo'lmagan bola uchun doimiy ota-onalik mas'uliyatini o'z zimmalariga olishga imkon beradigan qonuniy jarayon. Farzandlikka olish farzandlikka oluvchilar va bola o'rtasida qonuniy majburiy munosabatlarni yuzaga keltiradi, farzand asrab oluvchilarga biologik ota-onaning barcha huquq va majburiyatlarini beradi.

Farzand asrab olish turli huquqiy kanallar, jumladan, xususiy farzandlikka olish agentliklari, davlat farzand asrab olish agentliklari va xalqaro farzandlikka olish agentliklari orqali amalga oshirilishi mumkin. Ba'zi hollarda farzand asrab olish biologik ota-ona(lar) va farzand asrab oluvchilar o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri kelishuv orqali ham amalga oshirilishi mumkin.

Farzand asrab olishning ahamiyati. Farzand asrab olish bir necha sabablarga ko'ra muhimdir. Birinchidan, asrab olish bolani barqaror va mehribon uy bilan ta'minlaydi. Farzand asrab olingan bolalar ko'pincha beparvolik yoki zo'ravonlik muhitidan kelib chiqadi va farzand asrab olish ularga yaxshiroq hayotga ega bo'lish imkoniyatini beradi. Farzand asrab oluvchilar bolaning sog'lom va baxtli katta bo'lib o'sishi va rivojlanishiga yordam beradigan qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi muhitni taklif qilishadi.

Ikkinchidan, farzand asrab olish o'z farzandlariga ega bo'la olmaydigan shaxslar yoki juftliklar uchun ota-ona bo'lish imkoniyatini beradi. Farzand asrab olish ularga ota-onalik quvonchini his qilish va muhtoj bolani mehrga to'la uy bilan ta'minlash imkonini beradi.

Uchinchidan, farzand asrab olish butun jamiyat uchun muhimdir. Bu homiylik ostidagi bolalar sonini kamaytirishga yordam beradi va o'z biologik oilalariga qaytishga qodir bo'lmagan bolalar uchun doimiy yechim beradi. Farzand asrab olish, shuningdek, xilma-xillik va multikulturalizmni rag'batlantiradi, chunki turli madaniy va etnik kelib chiqishi bo'lgan oilalar farzandlikka olish orqali birlashishi mumkin ¹.

Farzand asrab olishda xalqaro farzand asrab olish kontekstida e'tiborga olinishi kerak bo'lgan etik jihatlar ham mavjud. Keyingi bo'limlarda ushbu etik mulohazalarning ba'zilari batafsil muhokama qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, farzandlikka olish jismoniy shaxslar yohud juftliklarga ularning biologik avlodi bo'lmagan bola uchun doimiy ota-onalik mas'uliyatini o'z zimmasiga olish imkonini beruvchi qonuniy jarayondir. Farzand asrab olish bolalar

¹ Ashley Greeno. 5 Reasons Why Adoption Is SO Important. AdoptionCOM. March 18, 2020

uchun barqaror va mehribon uyni ta'minlash, farzand ko'rishga qodir bo'lmagan shaxslarga ota-ona bo'lish imkoniyatini berish va butun jamiyat uchun muhimdir.

Chet elliklar tomonidan bolani asrab olish juda ko'p etik mulohazalarni o'z ichiga olgan murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Xalqaro farzand asrab olishda eng muhim etik mulohazalardan biri bu madaniy mulohazalar muhimligidir. Madaniyat inson o'ziga xosligining muhim jihati bo'lib, u bolaning o'zini o'zi his qilish va tegishlilikini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Farzand asrab olingan bolalar madaniy o'ziga xoslik va assimilyatsiya bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, bu ularning psixologik farovonligiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, farzand asrab olishda madaniyatning ahamiyatini, madaniyatlararo asrab olish muammolarini va madaniy masalalarni hal qilishning eng yaxshi amaliyotlarini tushunish juda muhimdir ².

Farzandlikka olishda madaniyatning ahamiyati. Madaniyat deganda ma'lum bir odamlar guruhini belgilaydigan umumiy e'tiqodlar, urf-odatlar, qadriyatlar va amaliyotlar tushuniladi. Madaniyat inson o'ziga xosligining muhim jihati bo'lib, atrofimizdagi dunyo haqidagi tasavvurimizni shakllantiradi. Farzand asrab olish kontekstida madaniyat bolaning o'zini o'zi va tegishlilikini his qilishda muhim rol o'ynaydi. Farzand asrab olingan bolalarda ko'pincha o'zlarining madaniy o'ziga xosligi, masalan, qayerdan kelganligi, biologik ota-onalari kimligi va nega asrab olish uchun berilganligi kabi savollar tug'iladi. Bu savollar xalqaro miqyosda asrab olingan bolalar uchun ayniqsa muhimdir, chunki ular ona madaniyati, tili va urf-odatlaridan chetlashtirilgan bo'lishi ehtimoldan yiroqda emas.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kuchli madaniy o'ziga xoslik bolaning psixologik farovonligiga, shu jumladan ularning tegishlilik hissi, o'zini o'zi qadrlash va chidamliligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Zaif yoki parchalangan madaniy o'ziga xoslik esa, aksincha, chalkashlik, izolyatsiya va aloqani uzish tuyg'ulariga olib kelishi mumkin. Shu sababli, bolani asrab olishda, ayniqsa, turli madaniyatlarda farzand asrab olishda madaniy omillarni hisobga olish zarur³.

Madaniyatlararo farzand asrab olish muammolari. Madaniyatlararo asrab olish til, muloqot va madaniy me'yorlar bilan bog'liq noyob muammolarni keltirib chiqaradi. Farzand asrab olingan bolalar til to'sig'i bilan kurashib, asrab oluvchi ota-onalari va opa-singil yoki aka-ukalari bilan muloqot qilishda qiynalishi mumkin. Bundan tashqari, ular o'zlarining yangi oilasidan begonalashish tuyg'usini his qilishlari va yangi madaniy muhitga qo'shilishga harakat qilishlari mumkin. Farzandlikka

² Matthews, J. A. K. (2019). Adoption Pedagogy: Implications for Praxis and Social Justice. *Adoption & Culture*, 7(1), 22-42. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/10.26818/adoptionculture.7.1.0022>

³ Rahim HF, Mooren TTM, van den Brink F, Knipscheer JW, Boelen PA. Cultural Identity Conflict and Psychological Well-Being in Bicultural Young Adults: Do Self-Concept Clarity and Self-Esteem Matter? *J Nerv Ment Dis*. 2021 Jul 1;209(7):525-532. doi: 10.1097/NMD.0000000000001332. PMID: 34009862.

oluvchilar bolaning madaniy merosi va an'analarini tushunish va hurmat qilish bilan bog'liq muammolarga ham duch kelishlari dunyo miqyosida tan olingan muammodir.

Madaniyatlararo asrab olishning yana bir muhim muammosi madaniy imperializm potentsiali bo'lib, unda hukmron madaniyat asrab olingan bolaga o'z qadriyatlari va e'tiqodlarini yuklaydi. Madaniy imperializm bolaning madaniy o'ziga xosligini yo'q qilishga olib kelishi va boshqalik va marginallashuv tuyg'usini davom ettirishi mumkin. Shu sababli, madaniyatlararo farzand asrab olishga bolaning madaniy kelib chiqishi va merosiga nisbatan sezgirlik va hurmat bilan yondashish zarur⁴.

Madaniy masalalarni hal qilishning eng yaxshi amaliyotlari:

Farzandlikka olishda madaniy masalalarni hal qilish uchun madaniy sezgirlik, hurmat va tushunishni targ'ib qiluvchi eng yaxshi amaliyotlarni amalga oshirish muhimdir. Ushbu eng yaxshi amaliyotlardan ba'zilari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Madaniy ta'lim: Farzand asrab oluvchilar bolaning madaniy kelib chiqishi, jumladan, ularning tarixi, tili, urf-odatlar va an'analar bo'yicha ta'lim va ta'lim olishlari kerak. Ushbu ta'lim ota-onalarga bolaning nuqtai nazarini tushunishga va madaniy sezgirlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Ona madaniyatning ishtiroki: Farzand asrab oluvchilar bolaning ona madaniyati, jumladan, ularning biologik oilasi, jamiyati va kelib chiqqan mamlakati bilan aloqa qilishni osonlashtirishi kerak. Bunday aloqa bolaga o'z madaniy merosi bilan aloqani saqlab qolishga va o'zini ijobiy his qilishni rivojlantirishga yordam beradi.

Madaniy tadbirlar: Farzand asrab oluvchi ota-onalar bolaga musiqa, raqs, ovqat va til kabi madaniy faoliyat bilan shug'ullanishi uchun imkoniyat yaratishi kerak. Ushbu tadbirlar bolaga o'z madaniy merosini o'rganishga yordam beradi va unga tegishlilik tuyg'usini rivojlantiradi.

Xilma-xillikka hurmat: Farzand asrab oluvchi ota-onalar xilma-xillikka hurmat ko'rsatishi va bolani madaniy farqlarini rag'batlantirish kerak. Bunday yondashuv bolani ijobiy ravishda rivojlantirishga yordam beradi.

Hamkorlik: Farzand asrab oluvchi ota-onalar bolaning madaniy ehtiyojlari qondirilishini ta'minlash uchun ijtimoiy ishchilar, farzand asrab olish agentliklari va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilishlari kerak. Hamkorlik madaniy sezgirlikni rivojlantirishga yordam beradi va madaniyatlararo bilan bog'liq har qanday muammolarni hal qiladi⁵.

Farzand asrab olish bo'yicha xalqaro qonunlar va qoidalar. Xalqaro farzand asrab olish har bir mamlakatda farq qiluvchi murakkab qonunlar va qoidalar bilan tartibga solinadi. Ushbu qonunlar va qoidalar bola huquqlari va farovonligini himoya

⁴ Zegers C, Auron M. Addressing the Challenges of Cross-Cultural Communication. Med Clin North Am. 2022 Jul;106(4):577-588. doi: 10.1016/j.mcna.2022.02.006. Epub 2022 May 28. PMID: 35725225.

⁵ REBECCA ALWINE. 10 Ways to Keep Your Adopted Child's Cultural Connection. ESME Journal.

qilish hamda xalqaro farzandlikka olish etik va mas'uliyatli tarzda amalga oshirilishini ta'minlashga qaratilgan.

Farzand asrab oluvchi emigrant juftliklar diqqat bilan ko'rib chiqishlari va bu haqda to'liq xabardor bo'lishlari kerak bo'lgan asosiy huquqiy masalalardan biri shundaki, chet elda farzand asrab olish to'g'risidagi buyruqlar boshqa barcha mamlakatlarda avtomatik ravishda tan olinmaydi. Mamlakatlararo farzand asrab olish juda murakkab huquq sohasi bo'lib, immigrant juftliklar nafaqat o'z vatanlarida, balki bir kun kelib qaytib kelishlari mumkin bo'lgan mamlakatlarda, shuningdek, o'zlarining yashash joylarida o'zlarining muayyan vaziyatlari bo'yicha yuridik maslahat olishlari juda muhimdir. Bu, ayniqsa, ish maqsadida muntazam ravishda bir joydan ikkinchi joyga ko'chib yuradigan chet elliklar uchun aktual masaladir.

Ya'ni, dunyo mamlakatlarining yarmidan ko'pi mamlakatlararo farzandlikka olishni tartibga soluvchi va farzand asrab olish jarayonidan o'tayotgan barcha bolalarning xavfsizligi va farovonligini himoya qilishga qaratilgan Gaaga farzand asrab olish Konventsiyasini imzolagan. Farzand asrab olish vaqtida bola odatda istiqomat qilgan imzolovchi davlatda qabul qilingan farzandlikka olish haqidagi buyruq avtomatik ravishda boshqa imzolagan davlatda tan olinadi. Masalan, Singapurda yashovchi bolaga nisbatan qabul qilingan farzand asrab olish haqidagi buyruq avtomatik ravishda Shveysariyada tan olinadi, chunki ikki davlat ham konventsiyani imzolagan. Bunday farzand asrab olishlar "konventsiya asosida qabul qilish" deb ataladi.

Bundan tashqari, to'g'ridan-to'g'ri bo'lmasa-da, na Konventsiya, na xorijiy farzand asrab olish buyuk Britaniyada qonuniy ravishda tan olinmasligi mumkin, ammo bu faqat farzand asrab oluvchi ota-onalar farzand asrab olish to'g'risida qaror qabul qilingan mamlakatda yashagan taqdirdagina amal qiladi. Turar joy - bu nozik huquqiy tushuncha bo'lib, chet ellik juftliklar bu borada yuridik maslahat olishlari kerak. Xorijiy farzand asrab olish to'g'risidagi buyruq ham qonuniy ravishda olinishi va farzand asrab olishning ingliz kontsepsiyasiga muvofiq bo'lishi kerak, ya'ni bola o'z ota-onasidan to'liq qonuniy ravishda ajratilganini anglatadi.

Bolalarni himoya qilish to'g'risidagi qonunlar va qoidalar. Farzandlikka olish bo'yicha xalqaro qonunlar va qoidalardan tashqari, farzand asrab oluvchilar ham bolalarni himoya qilish bo'yicha qonun va qoidalarga rioya qilishlari shart. Ushbu qonunlar va qoidalar bolalarning huquqlari va farovonligini himoya qilish, ularni xavfsiz va mehribon uylarga joylashtirishni ta'minlashga qaratilgan.

Bolalarni himoya qilish global muammo bo'lib, bolalar huquqlarini himoya qilish va ularning farovonligini ta'minlashga qaratilgan qator xalqaro huquqiy normalar mavjud. Bu normalar dunyo mamlakatlari tomonidan ratifikatsiya qilingan qator xalqaro shartnoma va bitimlarda belgilangan. Ushbu maqolada biz tegishli shartnoma

va bitimlarga havolalar bilan birga bolalarni himoya qilish bilan bog'liq ba'zi asosiy xalqaro huquqiy normalar haqida umumiy ma'lumot beramiz.

Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiya. Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiya (BHK) butun dunyo bo'ylab bolalar huquqlarini belgilab beruvchi muhim shartnomadir. 1989 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan BHK 196 davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan. Shartnoma bolalar zo'ravonlik, beparvolik va ekspluatatsiyaning barcha shakllaridan himoyalash huquqiga ega ekanligini tan oladi. Shuningdek, u har bir bolaning jismoniy, aqliy, ma'naviy, etik va ijtimoiy rivojlanishi uchun mos keladigan turmush darajasiga bo'lgan huquqini belgilaydi.

BHKning 19-moddasida bolalarni himoya qilish masalasi alohida yoritilgan. Unda aytilishicha, “Ishtirokchi-davlatlar bolani jismoniy yoki ruhiy zo'ravonlik, jarohat, qarovsizlik yoki beparvolik, ekspluatatsiya, shu jumladan jinsiy zo'ravonlikdan himoya qilish uchun barcha tegishli qonunchilik, ma'muriy, ijtimoiy va ta'lim choralarini ko'radilar”.

Bolalarni sotish, bolalar fohishaligi va bolalar pornografiyasi bo'yicha Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaga qo'shimcha protokol. Bolalarni sotish, bolalar fohishaligi va bolalar pornografiyasi bo'yicha BHKga qo'shimcha protokol 2000 yilda qabul qilingan va 177 davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan. Protokol bolalarni sotish, bolalar fohishaligi va bolalar pornografiyasining oldini olish va unga qarshi kurashish choralarini belgilaydi. Shuningdek, ushbu jinoyatlardan jabrlangan bolalarni himoya qilish va rehabilitatsiya qilish ham nazarda tutilgan.

Protokolning 3-moddasida davlatlar bolalarni sotish, bolalar fohishaligi va bolalar pornografiyasini jinoiy javobgarlikka tortish va bu jinoyatlar uchun tegishli jazo choralarini ko'rishni talab qiladi. Shuningdek, u davlatlardan ushbu jinoyatlarning oldini olish va aniqlash, shuningdek, jabrlangan bolalarga yordam ko'rsatish choralarini ko'rishni talab qiladi.

Xalqaro mehnat tashkilotining bolalar mehnatining eng yomon shakllari to'g'risidagi 182-sonli Konvensiyasi . Xalqaro mehnat tashkilotining “Bolalar mehnatining eng yomon shakllari to'g'risida”gi 182-sonli konvensiyasi 1999-yilda qabul qilingan va 190 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilingan. Konventsiya bolalar mehnatining eng yomon shakllarini, jumladan qullik, odam savdosi, majburiy mehnat va xavfli mehnatni bartaraf etishga qaratilgan.

Konvensiyaning 3-moddasi bolalar mehnatining eng yomon shakllarini belgilaydi, ular bolalarning sog'lig'i, xavfsizligi yoki axloqiga zarar etkazishi mumkin bo'lgan ishlarni, shuningdek, ularning ta'lim olishiga to'sqinlik qiladigan yoki ularni rivojlanish imkoniyatlaridan mahrum qiladigan ishlarni o'z ichiga oladi. Konventsiya davlatlardan bolalar mehnatining eng yomon shakllarini taqiqlash va yo'q qilish,

shuningdek, jabrlangan bolalarning rehabilitatsiyasi va ijtimoiy reintegratsiyasini ta'minlash choralarini ko'rishni talab qiladi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining bolalarga muqobil parvarish bo'yicha ko'rsatmalari. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bolalarga muqobil parvarish bo'yicha ko'rsatmalari 2009 yilda qabul qilingan va o'z oilalari bilan yashashga qodir bo'lmagan bolalar uchun muqobil parvarish tizimini rivojlantirish bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Yo'riqnomada bolalar huquqlari va manfaatlarini hurmat qilgan holda muqobil yordam ko'rsatishni ta'minlash muhimligi ta'kidlangan.

Yo'riqnomalar o'z oilalaridan ajralgan bolalarni qarovsiz qolishi va ekspluatatsiya qilinishi xavfi yuqori ekanligini tan oladi. Ular muqobil parvarishning madaniyatga mos, oila qadriyatlariga asoslangan va bolalar rivojlanishiga yordam beradigan tarzda ko'rsatilishini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydilar.

Bolalarni himoya qilish to'g'risidagi qonunlar va qoidalar bolalarning farovonligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy qoidalar to'plamidir. Ushbu qonunlarning asosiy maqsadi bolalarni zarar, zo'ravonlik, beparvolik va ekspluatatsiyadan himoya qilishdir. Bolalarni himoya qilish to'g'risidagi qonunlar bolalarni asrab olish, farzandlikka olish, bolalarga nisbatan zo'ravonlik va qarovsizlik, bolalar mehnati, bolalar pornografiyasi va bolalar savdosi kabi bir qator muammolarni qamrab oladi. Ushbu qonunlar zo'ravonlik yoki qarovsizlik qurboni bo'lgan bolalarni huquqiy himoya qiladi. Ular, shuningdek, bolalarning g'amxo'rliги va farovonligi uchun mas'ul bo'lgan kattalarga qonuniy majburiyatlarni yuklaydi. Bolalarni himoya qilish qonunlari yurisdiksiyaga qarab farq qiladi, ammo ko'pchilik yurisdiksiyalarda bolalarga nisbatan zo'ravonlik yoki qarovsizlik to'g'risida xabar berish majburiyatini yuklaydigan qonunlar mavjud. Ushbu qonunlar shifokorlar, o'qituvchilar va ijtimoiy ishchilar kabi ba'zi mutaxassislardan bolalarga nisbatan zo'ravonlik yoki e'tiborsizlik haqida organlarga xabar berishlarini talab qiladi. Shubhali harakatlar haqida xabar bermaslik jinoiy yoki fuqarolik javobgarligiga olib kelishi mumkin.

Bolalarni himoya qilish to'g'risidagi qonunlar, shuningdek, bolalarni xavfli yoki zo'ravonlik holatlaridan qutqarish tartiblarini belgilaydi. Sud tergov vaqti bolani qarindosh yoki homiylik ostidagi oilaga vaqtincha vasiylikka berishi mumkin. Ayrim hollarda sud ota-onalik huquqidan mahrum etishi va bolani asrab olishga berishi mumkin.

Huquqiy masalalarni hal qilishning eng yaxshi amaliyotlari:

Xalqaro farzandlikka olish etik va mas'uliyatli tarzda o'tkazilishini ta'minlash uchun farzand asrab oluvchilar huquqiy masalalarni hal qilishda bir qancha ilg'or tajribalarga amal qilishlari kerak. Birinchidan, ular farzand asrab olish jarayonida ishtirok etayotgan mamlakatlardagi qonunlar va qoidalardan xabardor bo'lgan tajribali farzand asrab olish bo'yicha mutaxassislar va yuridik maslahatchilardan maslahat olishlari kerak.

Ikkinchidan, farzand asrab oluvchi ota-onalar diqqat bilan izlanishlari va obro'li farzand asrab olish agentligini tayinlashlari kerak. Ular agentlik yoki vositachi litsenziyalangan, akkreditatsiyadan o'tgan va axloqiy va mas'uliyatli farzand asrab olish bo'yicha tasdiqlangan tajribaga ega ekanligiga ishonch hosil qilishlari kerak.

Uchinchidan, farzand asrab oluvchilar barcha qonuniy talablar va qoidalarga, jumladan, farzandlikka olish huquqi, farzandlikka olish jarayoni, farzandlikka olingandan keyingi hisobot va monitoring bilan bog'liq bo'lgan talablarga rioya qilishga tayyor bo'lishlari kerak. Shuningdek, ular bola va o'zlari uchun zarur vizalar va sayohat hujjatlarini olishga tayyor bo'lishlari va bolaning ona mamlakatida sayohat qilish va yashash uchun har qanday talablarga rioya qilishlari kerak.

To'rtinchidan, farzand asrab oluvchilar farzand asrab olish jarayonida shaffoflik va oshkoralikka ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Ular farzand asrab olish bo'yicha mutaxassislar, biologik oila va bolaga o'zlarining niyatlari, motivatsiyalari va asrab olish uchun malakalari to'g'risida halol va samimiy bo'lishlari kerak.

Nihoyat, farzand asrab oluvchilar farzandlikka olish jarayonida bolaning farovonligi va manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yishlari kerak⁶.

Gumanitar masalalar. Gumanitar masalalarga bolalarni asrab olish sabablari, farzand asrab oluvchilar bilan bolalarni moslashtirishning etik jihatlari va ushbu gumanitar masalalarni hal qilishning eng yaxshi amaliyotlari kiradi. Ushbu bo'limda biz ushbu omillarning har birini batafsil ko'rib chiqamiz.

Bolalarni farzandlikka olish sabablari: Bolalarning ham mamlakat ichida, ham xalqaro miqyosda farzandlikka olinishining bir qancha sabablari bor. Ba'zi hollarda, bolalar qashshoqlik yoki ijtimoiy stigma tufayli biologik ota-onalari tomonidan tashlab ketiladi yoki bolalar uylarida qolib ketadi. Boshqa hollarda, bolalar zo'ravonlik, beparvolik yoki boshqa nojo'ya munosabat tufayli biologik oilalaridan ajratilishi mumkin. Boshqa hollarda, biologik ota-onalar turli sabablarga ko'ra, masalan, bolani ta'minlashga qodir emasligi yoki shaxsiy sharoitlar tufayli ota-onalik huquqidan ixtiyoriy ravishda voz kechishi mumkin.

Xalqaro farzand asrab olish ko'pincha rivojlanayotgan mamlakatlarda etim yoki tashlab ketilgan bolalar muammosini hal qilish sifatida qaraladi. Garchi xalqaro asrab olish muassasalarda ulg'ayishi mumkin bo'lgan mehribonlik uylari mavjud bo'lsa-da, shuni tan olish kerakki, farzand asrab olishning o'zi bolalardan voz kechish va institutsionalizatsiyaga olib keladigan asosiy ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qila olmaydi⁷.

⁶ Adoption and Children: Human Rights Perspective. CommDH/IssuePaper(2011)2. Strasbourg, 28 April 2011

⁷ Cynthia R. Howard, Mary Allen Staat, 157 - International Adoption, Editor(s): Edward T. Ryan, David R. Hill, Tom Solomon, Naomi E. Aronson, Timothy P. Endy, Hunter's Tropical Medicine and Emerging Infectious Diseases (Tenth Edition), Elsevier, 2020, Pages 1119-1123

Farzandlarni asrab oluvchilar bilan moslashtirishda etik mulohazalar:

Farzandlar farzand asrab oluvchi ota-onalarga mos kelishini boshqaradigan asosiy etik tamoyillar avtonomiya, xayrixohlik, zarar etkazmaslik, adolat va maxfiylikni o'z ichiga oladi. Avtonomiya bolaning va farzand asrab oluvchilarning hayotiga ta'sir qiladigan qarorlar qabul qilish huquqini anglatadi. Xayrixohlik bolaning farovonligi va manfaatlarini ta'minlashga intilishini talab qiladi. Zarar etkazmaslik farzand asrab olish jarayoni bolaga, biologik ota-onalarga yoki farzand asrab oluvchilarga zarar etkazmasligini talab qiladi. Adolat asrab olish jarayonida adolat va tenglikni, maxfiylik esa farzand asrab olish jarayonida bolaning shaxsiy hayoti va maxfiyligiga rioya etilishini talab qiladi.

Farzandlarni asrab oluvchi ota-onalarga moslashtirishda eng muhim etik jihatlardan biri bu bolaning manfaatlarini ustuvorligini ta'minlashdir. Bolani asrab olish to'g'risida qaror qabul qilishda bolaning eng yaxshi manfaatlarini birinchi navbatda e'tiborga olinishi kerak. Bolaning eng yaxshi manfaatlarini bir qator omillar, jumladan, bolaning yoshi, sog'lig'i, hissiy ehtiyojlari va madaniy kelib chiqishi asosida baholanishi kerak. Bolani mehribon va qo'llab-quvvatlovchi oila muhitida joylashtirishni ta'minlash uchun bolani asrab oluvchilar bilan moslashtirishda bolaning ehtiyojlari va afzalliklarini hisobga olish kerak⁸.

Farzandlarni asrab oluvchilarga tanlashda yana bir etik e'tibor - farzandlikka olish jarayonining adolatli bo'lishini ta'minlashdir. Farzand asrab olish jarayoni kamsitishlardan holi bo'lishi va barcha potentsial farzand asrab oluvchilarga teng e'tibor berilishi kerak. Farzandlikka olish jarayoni ham shaffof bo'lishi, farzand asrab oluvchilarga farzand asrab olish to'g'risida asosli qaror qabul qilishlari uchun bolaning kelib chiqishi va ehtiyojlari to'g'risidagi ma'lumotlar berilishi kerak.

Maxfiylik, shuningdek, farzand asrab oluvchi ota-onalar bilan bog'lanishda muhim etik e'tibordir. Bolani asrab olish jarayonida uning shaxsiy hayoti va maxfiyligiga rioya qilish kerak. Bolaning shaxsiy ma'lumotlarini faqat bilishga qonuniy ehtiyojga ega bo'lganlar, masalan, farzand asrab oluvchilar va farzandlikka olish jarayonida ishtirok etadigan tegishli mutaxassislar bilan bo'lishish kerak. Bolaning shaxsiy ma'lumotlari bolani kamsitish kabi mumkin bo'lgan zararlardan himoya qilish uchun maxfiy saqlanishi kerak⁹.

Farzand asrab oluvchilar tomonidan bolalarni tanlashda etik mulohazalar biologik ota-onalarning rolga ham taluqli. Biologik ota-onalar farzandlikka olish jarayonida ishtirok etish va bolaning kelajagi to'g'risida qaror qabul qilish huquqiga ega. Biologik ota-onalar farzand asrab olish jarayoni, ularning huquqlari va imkoniyatlari haqida aniq

⁸ Albert Y. H. Lo, Harold D. Grotevant & Ruth G. McRoy. Ethical Considerations in Adoption Research: Navigating Confidentiality and Privacy Across the Adoption Kinship Network.

⁹ Reamer, Frederic G. and Siegel, Deborah H., "Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice / Discussion" (1990). Faculty Publications. Paper 185

ma'lumot bilan ta'minlanishi kerak. Biologik ota-onalarga, shuningdek, bolaning kelajagi bo'yicha o'z xohish-istaklari va afzalliklarini bildirish imkoniyati berilishi kerak, shuningdek, farzand asrab olish to'g'risida qaror qabul qilishda ularning fikrlari hisobga olinishi zarur¹⁰.

Ba'zi hollarda farzand asrab olish jarayoni o'z farzandiga g'amxo'rlik qilishga qodir bo'lmagan yoki istamaydigan biologik ota-onalardan ota-ona huquqlarini o'tkazishni o'z ichiga olishi mumkin. Bunday vaziyatlarda etik me'yorlar bolaning farovonligi va manfaatlari ustuvor bo'lishini talab qiladi va farzandlikka olish jarayoni bolani xavfsiz, barqaror va mehribon uy bilan ta'minlashga intilishi kerak. Bolani asrab olish to'g'risida qaror qabul qilishda bolaning xavfsizligi va farovonligi birinchi navbatda e'tiborga olinishi kerak.

Gumanitar masalalarni hal qilishning eng yaxshi amaliyotlari:

Xalqaro farzand asrab olish jarayoni etik va insonparvarlik asosida o'tkazilishini ta'minlash uchun farzand asrab oluvchilar, farzand asrab oluvchi agentliklar va hukumatlar amal qilishi mumkin bo'lgan bir qancha ilg'or tajribalar mavjud. Bularga quyidagilar kiradi:

Oilani saqlab qolish va qayta birlashtirishga ustuvor ahamiyat berish: Xalqaro farzand asrab olish birinchi chora sifatida emas, balki biologik oilalari tomonidan g'amxo'rlik qila olmaydigan bolalar uchun oxirgi chora sifatida ko'rilishi kerak. Biologik oilalarni o'z farzandlarini ta'minlashda qo'llab-quvvatlash va iloji bo'lsa, birlashishni osonlashtirishga harakat qilish kerak.

Farzand asrab olish jarayonida shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash: Xalqaro farzand asrab olishda ishtirok etayotgan barcha tomonlar o'z harakatlari va qarorlari uchun javobgar bo'lishi hamda shaffof va etik tarzda faoliyat yuritishi kerak. Bunga farzand asrab oluvchi agentliklar, hukumatlar va farzand asrab oluvchilar kiradi.

Farzand asrab oluvchi oilalarni qo'llab-quvvatlash va resurslar bilan ta'minlash: Farzand asrab oluvchi ota-onalar asrab olingan farzandini xavfsiz, barqaror va mehribon uy bilan ta'minlash uchun zarur bo'lgan yordam va resurslar bilan ta'minlanishi kerak. Bu farzandlikka olishdan oldin tayyorgarlik va konsultatsiya, farzand asrab olishdan keyingi yordam, tibbiy va ta'lim resurslaridan foydalanishni o'z ichiga olishi mumkin.

Madaniy xabardorlik va sezgirlikni rag'batlantirish: Farzand asrab oluvchi ota-onalar farzandlikka olingan bolaning madaniy kelib chiqishi va merosi haqida bilish va hurmat qilishlari, buni o'zlarining oilaviy hayotiga kiritishlari lozim. Bu bolaning o'ziga xosligini va tegishlilikini kuchli his qilishiga yordam beradi.

¹⁰ Albert Y. H. Lo, Harold D. Grotevant & Ruth G. McRoy (2019) Ethical Considerations in Adoption Research: Navigating Confidentiality and Privacy Across the Adoption Kinship Network, *Adoption Quarterly*, 22:1, 75-93, DOI: 10.1080/10926755.2018.1488328.

Bolalar huquqlarini himoya qilishni ta'minlash: Xalqaro farzandlikka olishda bolaning eng yaxshi manfaatlari doimo e'tiborga olinishi kerak. Bolalar boshqa har qanday bola kabi qonuniy himoya va huquqlar bilan ta'minlanishi kerak va ular kamsitish yoki ekspluatatsiya qilinmasligi kerak.

Farzand asrab olishning etik va barqaror amaliyotlarini rag'batlantirish: Farzand asrab olish agentliklari, hukumatlar va farzand asrab oluvchilar farzandlar va oilalar farovonligini birinchi o'ringa qo'yadigan etik va barqaror farzand asrab olish amaliyotlarini targ'ib qilish uchun birgalikda harakat qilishlari kerak. Bu bolalar savdosi va ekspluatatsiyasining oldini olish, oilani saqlab qolish va birlashtirishga ko'maklashish, farzandlikka olish jarayonida shaffoflik va javobgarlikni ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishni o'z ichiga olishi mumkin¹¹.

Xalqaro farzand asrab olishda etik mulohazalarning ahamiyati. Xalqaro farzand asrab olishda etik me'yorlar bir necha sabablarga ko'ra muhimdir. Birinchidan, etik me'yorlar bolaning eng yaxshi manfaatlari birinchi navbatda ekanligini ta'minlaydi. Xalqaro miqyosda asrab olingan bolalar ko'pincha himoyasiz bo'lib, psixologik jarohatlarga duch kelishadi. Etik me'yorlar bu bolalarning ehtiyojlari qondiriladigan xavfsiz va barqaror oilalarga joylashtirilishini ta'minlashga yordam beradi.

Ikkinchidan, etik me'yorlar biologik ota-onalarning huquqlari hurmat qilinishini ta'minlaydi. Etik mulohazalar biologik ota-onalarga ushbu qarorni qabul qilishda yordam berish uchun ma'lumot, maslahat va yordam olish imkoniyatini ta'minlashga yordam beradi.

Uchinchidan, etik me'yorlar odam savdosi va ekspluatatsiyaning oldini olishga yordam beradi. Etik mulohazalar odam savdosi va ekspluatatsiyaning oldini olish uchun tegishli kafolatlar mavjudligini ta'minlaydi.

To'rtinchidan, etik me'yorlar bolalarning o'zlarining madaniy merosi bilan aloqasini saqlab qolishlariga yordam beradi. Etik mulohazalar bolalarning ona tili, madaniy an'analari va urf-odatlarini bilan tanishishini ta'minlashga yordam beradi.

Nihoyat, etik mulohazalar farzandlikka olish jarayonida kamsituvchi amaliyotlarni bartaraf etishga yordam beradi. Barcha bolalar irqi, jinsi, dini yoki boshqa omillaridan qat'i nazar, asrab olish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishi kerak. Etik mulohazalar farzandlikka olish jarayoni barcha bolalar uchun adolatli va adolatli bo'lishini ta'minlashga yordam beradi.

Farzand asrab olishning etik xalqaro amaliyotlari bo'yicha kelajakdagi ta'sirlar va tavsiyalar. Farzand asrab olishning etik xalqaro amaliyoti bo'yicha kelgusida bir qancha ta'sir va tavsiyalar mavjud. Birinchidan, farzand asrab olish jarayonida shaffoflikni oshirish zarur. Farzand asrab olish idoralari va hukumatlar

¹¹ Tamsen Rochat, Linda Richter. International Adoption: Benefits, Risks, and Vulnerabilities. THE SIGNAL. JULY - DECEMBER 2010

farzand asrab olish jarayoni haqida biologik ota-onalarga, farzandlikka oluvchilarga va keng jamoatchilikka ko'proq ma'lumot berishi kerak. Bunga biologik ota-onalarning huquqlari, bolaning eng yaxshi manfaatlarini aniqlash jarayoni va odam savdosi va ekspluatatsiyaning oldini olish uchun mavjud kafolatlar haqidagi ma'lumotlar kiradi.

Ikkinchidan, biologik ota-onalarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish zarur. Farzandlikka olishni ko'rib chiqayotgan ota-onalar ongli qaror qabul qilishda yordam berish uchun maslahat va yordam olishlari kerak. Ushbu qo'llab-quvvatlash farzand asrab olish jarayoni davomida va asrab olish tugallangandan keyin davom etishi kerak. Bu biologik ota-onalarni farzandlarini asrab olish uchun berishga majburlashning oldini olishga yordam beradi.

Uchinchidan, farzand asrab olish jarayonida mas'uliyatni oshirish zarur. Farzand asrab olish idoralari va hukumatlar etik me'yorlarga rioya qilinishini ta'minlash uchun javobgar bo'lishi kerak. Bunga farzand asrab oluvchi agentliklarni va farzand asrab olish jarayonini muntazam monitoring qilish va baholash orqali erishish mumkin.

To'rtinchidan, mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Farzand asrab olish xalqaro muammo bo'lib, etik me'yorlarga rioya qilinishini ta'minlash uchun mamlakatlar birgalikda harakat qilishlari muhimdir. Bunga ilg'or tajriba almashish, umumiy standartlarni ishlab chiqish va farzand asrab olish bo'yicha xalqaro yo'riqnomalarni yaratish kiradi.

Beshinchidan, xalqaro farzand asrab olish bo'yicha ta'lim va xabardorlikni oshirish zarur. Jamoatchilikni xalqaro farzandlikka olish bilan bog'liq etik mulohazalar haqida ma'lumot berish kerak. Bu asrab olish jarayoni haqidagi noto'g'ri tushunchalarni bartaraf etishga va asrab olingan bolalar va ularning biologik oilalarining ehtiyojlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Oltinchidan, farzandlikka oluvchilarni farzandlikka olish jarayoniga jalb etishni kuchaytirish zarur. Farzand asrab oluvchilarga farzandlikka olish jarayoni haqida fikr bildirish va o'z tajribalari bilan o'rtoqlashish imkoniyati berilishi kerak. Bu asrab olish jarayonini yaxshilashga va asrab olingan bolalarning ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Etinchidan, xalqaro farzand asrab olishning uzoq muddatli natijalari bo'yicha tadqiqotlarni kuchaytirish zarur. Xalqaro farzand asrab olishning uzoq muddatli natijalari, xususan, asrab olishning asrab olingan bolalarning madaniy o'ziga xosligiga ta'siri bo'yicha tadqiqotlar kam. Xalqaro farzand asrab olishning uzoq muddatli natijalarini yaxshiroq tushunish va ilg'or tajribalarni ishlab chiqish haqida ma'lumot berish uchun ko'proq tadqiqotlar talab etiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, xalqaro farzandlikka olish bir qator huquqiy va etik mulohazalarni o'z ichiga olgan murakkab jarayondir. Xalqaro farzandlikka olishda etik me'yorlar muhim ahamiyatga ega, chunki ular bolaning eng yaxshi manfaatlarini ta'minlash, biologik ota-onalarning huquqlari hurmat qilinishi, odam savdosi va

ekspluatatsiyasining oldini olish, bolalarning madaniy merosi bilan aloqada bo'lishini ta'minlaydi va kamsituvchi amaliyotlarga barham beradi. Farzand asrab olishning xalqaro amaliyoti bo'yicha kelgusida bir qancha ta'sir va tavsiyalar mavjud, jumladan shaffoflikni oshirish, biologik ota-onalarni qo'llab-quvvatlash, hisobdorlik, mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlik, ta'lim va xabardorlik, farzandlikka olinganlarni jalb qilish va uzoq muddatli natijalar bo'yicha tadqiqotlar. Etik me'yorlarga rioya qilish va ushbu tavsiyalarni amalga oshirish orqali biz xalqaro farzandlikka olish barcha ishtirokchilar uchun xavfsiz, adolatli va shaffof jarayon bo'lishini ta'minlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, 1577 UNTS 3 (entered into force 2 September 1990).
2. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, 25 May 2000, 2171 UNTS 227 (entered into force 18 January 2002).
3. International Labour Organization's Convention No. 182 on the Worst Forms of Child Labour, adopted on June 17th, 1999 by General Conference of International Labour Organization at its eighty-seventh session.
4. United Nations Guidelines for the Alternative Care of Children, UN Doc A/RES/64/142 (24 February 2010).
5. Ashley Greeno. 5 Reasons Why Adoption Is SO Important. AdoptionCOM. March 18, 2020
6. Matthews, J. A. K. (2019). Adoption Pedagogy: Implications for Praxis and Social Justice. *Adoption & Culture*, 7(1), 22-42. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/10.26818/adoptionculture.7.1.0022>
7. Rahim HF, Mooren TTM, van den Brink F, Knipscheer JW, Boelen PA. Cultural Identity Conflict and Psychological Well-Being in Bicultural Young Adults: Do Self-Concept Clarity and Self-Esteem Matter? *J Nerv Ment Dis.* 2021 Jul 1;209(7):525-532. doi: 10.1097/NMD.0000000000001332. PMID: 34009862.
8. Zegers C, Auron M. Addressing the Challenges of Cross-Cultural Communication. *Med Clin North Am.* 2022 Jul;106(4):577-588. doi: 10.1016/j.mcna.2022.02.006. Epub 2022 May 28. PMID: 35725225.
9. REBECCA ALWINE. 10 Ways to Keep Your Adopted Child's Cultural Connection. *ESME Journal*.
10. Adoption and Children: Human Rights Perspective. *CommDH/IssuePaper(2011)2*. Strasbourg, 28 April 2011
11. Cynthia R. Howard, Mary Allen Staat, 157 - International Adoption, Editor(s): Edward T. Ryan, David R. Hill, Tom Solomon, Naomi E. Aronson, Timothy

P. Endy, Hunter's Tropical Medicine and Emerging Infectious Diseases (Tenth Edition), Elsevier, 2020, Pages 1119-1123

12. Albert Y. H. Lo, Harold D. Grotevant & Ruth G. McRoy. Ethical Considerations in Adoption Research: Navigating Confidentiality and Privacy Across the Adoption Kinship Network.

13. Reamer, Frederic G. and Siegel, Deborah H., "Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice / Discussion" (1990). Faculty Publications. Paper 185

14. Albert Y. H. Lo, Harold D. Grotevant & Ruth G. McRoy (2019) Ethical Considerations in Adoption Research: Navigating Confidentiality and Privacy Across the Adoption Kinship Network, Adoption Quarterly, 22:1, 75-93, DOI: 10.1080/10926755.2018.1488328

15. Tamsen Rochat, Linda Richter. International Adoption: Benefits, Risks, and Vulnerabilities. THE SIGNAL. JULY - DECEMBER 2010